

MATEJ ŠEKLI

IZVOR PRIPON *-AR*, *-LJ-AR* IN *-N-AR* V SLOVENŠČINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.2.05](https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.05)

V prispevku je obravnavan izvor pripon *-ar* (*kajžar*, *gruntar*, *kočar*, *bajtar*), *-lj-ar* (*kajžljjar*, *kočljjar*, *bajtljar*) in *-n-ar* (*gruntnar*, *kočnar*, *bajtnar*) v narečni in knjižni slovenščini. Pripona *-ar* je bila namreč v slovenščino podedovana iz praslovanščine in skozi zgodovino slovenščine dodatno prevzemana iz (bavarske) stare, srednje in nove visoke nemščine, zloženi priponi *-lj-ar* in *-n-ar* pa sta v (narečno) slovenščino prišli iz (bavarske) visoke nemščine. Nadalje je na osnovi spoznanj germansko-slovenskega nadomestnega glasoslovja podana natančnejša interpretacija starogermanskega vira praslovsanske prevzete pripone **-ar̥b*.

Ključne besede: besedotvorje, izposojenka, pripone *-ar*, *-lj-ar*, *-n-ar*, praslovanščina, slovenščina, gotščina, (bavarska) visoka nemščina

The Origin of the Suffixes *-ar*, *-lj-ar*, and *-n-ar* in Slovenian

The article discusses the origin of the suffixes *-ar* (e.g., *kajžar* ‘cottage’, *gruntar* ‘big land-owner’, *kočar*, *bajtar*, both ‘cottage’), *-lj-ar* (e.g., *kajžljjar*, *kočljjar*, *bajtljar*, all ‘cottage’), and *-n-ar* (*gruntnar*, *kočnar*, *bajtnar*, all ‘cottage’) in dialect and standard Slovenian. The suffix *-ar* was inherited into Slovenian from Proto-Slavic. In addition, throughout the history of Slovenian the suffix in question was successively re-borrowed from (Bavarian) Old, Middle, and New High German. Similarly, the compound suffixes *-lj-ar* and *-n-ar* penetrated the Slovenian dialects from (Bavarian) High German. Furthermore, on the basis of Germanic–Slavic substitutional phonology, a more precise interpretation of the Germanic source of the Proto-Slavic borrowed suffix **-ar̥b* is offered.

Keywords: word formation, loanword, suffixes *-ar*, *-lj-ar*, *-n-ar*, Proto-Slavic, Slovenian, Gothic, (Bavarian) High German

1 Uvod

V narečni in knjižni slovenščini se pojavljajo številne samostalniške izpeljanke s pripono *-ar*, ki imajo lahko naslednji besedotvorni pomen (Bajec 1950: 25):¹ (1) izsamostalniški samostalnik na *-ar* z besedotvornim pomenom *opravkar* (*nomen*

Matej Šekli ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ matej.sekli@ff.uni-lj.si ■

 <https://orcid.org/0000-0002-1886-3723>

1 Kjer to ni posebej navedeno, je gradivo iz *Nemško-slovenskega slovarja* (1894–95) Maksa Pleteršnika (Pleteršnik 1894–95) in *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991) (SSKJ) oz. *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* 2 (2014) (SSKJ2).

actoris) ali *nosilec povezave (nomen relationis)*:² *drva* → *drvár*, *míza* → *mizár*, *vino* → *vinár*; ob prostorskem slovarskem pomenu besedotvorne postave se pojavlja ožji besedotvorni pomen *prebivalec (nomen originis)*: *dolína* → *dolínar*, *hríb* → *hríbar*, *grápa* → *grápar*, *Bača* → *Bačar*, *Rafut* → *Rafutar*; (2) izglagolski samostalnik na *-ar* z besedotvornim pomenom *vršilec dejanja (nomen agentis)*: *rováti*, 1. os. ed. sed. *rújem* → *rovár*, *strojiti* → *strojár*; (3) samostalnik na *-ar* je (zaradi tričlenske besedotvorne verige) lahko interpretiran kot izsamostalniški ali izglagolski: *bârva* → *bârvati* → *bârvar*; (4) primer, ko je samostalnik na *-ar* izpridevniški: *vřt* → *vřten* → *vrtnár*. Izpeljanke na *-ar* glede na svoj slovarski (leksikalni) pomen pomenijo živo (*animatum*), natančneje človeško (*personale*), ter imajo pogosto leksikalizirani pomen *poklic (nomen professionis)*.³ V narečni slovenščini pa se poleg številnih izpeljank na *-ar* (*kâjža* → *kâjžar*, *grũnt*, rod. ed. *grũnta* → *grũntar*, *kõča* → *kõčar*, *bâjta* → *bâjtar*) pojavljajo maloštevilne izsamostalniške izpeljanke z zloženima priponama *-lj-ar* (*kâjža* → *kajžljjar*, *kõča* → *kočljjar*, *bâjta* → *bajtljar*) in *-n-ar* (*grũnt*, rod. ed. *grũnta* → *gruntnar*, *kõča* → *kočnar*, *bâjta* → *bajtnar*) z besedotvornim pomenom *opravkar* ali *nosilec povezave*.⁴

V nadaljevanju je obravnavan izvor pripon *-ar* (*kâjžar*, *grũntar*, *kõčar*, *bâjtar*), *-lj-ar* (*kajžljjar*, *kočljjar*, *bajtljar*) in *-n-ar* (*gruntnar*, *kočnar*, *bajtnar*) v narečni in knjižni slovenščini. Pripona *-ar* je bila namreč v slovenščino podegovana iz praslovanščine (kamor je bila prevzeta iz nekega starogermanskega jezika), skozi zgodovino slovenščine dodatno prevzemana iz (bavarske) visoke nemščine, zloženi priponi *-lj-ar* in *-n-ar* pa sta v (narečno) slovenščino prišli iz (bavarske) visoke nemščine. Najprej je na osnovi spoznanj germansko-slovanškega nadomestnega glasoslovja podana natančnejša interpretacija starogermanskega vira praslovanške prevzete pripone **-arʷ*, nato pa so obravnavane pripone *-ar* ter *-lj-ar* in *-n-ar* v slovenščini. Poudarek izvajanja je na procesnem mehanizmu prevzemanja besedotvornih morfemov iz jezika dajalca v jezik prejemnik. V zgodovinskem jezikoslovju je znano, da se prevzemanje npr. pripone (*suffixus*) iz jezika v jezik lahko zgodi, če sta iz jezika dajalca v jezik prejemnik prevzeta tako besedotvorni predhodnik (*suffixandum*) kot tudi njegova izpeljanka (*suffixatum*). Prisotnost obeh v jeziku prejemniku omogoči morfološko analizo tvorjenke na besedotvorno podstavo in pripono ter posledično izločitev prevzete

2 V slovenskem slovenističnem jezikoslovju se pojavljata (vsaj) dva tipa poimenovanj za ta besedotvorni pomen, in sicer za *nomen actoris* obstajajo izrazi kot *ime izvrševalca* (SSLT), *opravkar* (Toporišič 2000: 176) oz. *opravkarsko ime* (Toporišič 1992: 165), za *nomen relationis* pa *nosilec povezave* (Vidovič Muha 2011: 85).

3 Za termin *nomen professionis* prim. Sławski 1974: 91.

4 Identifikacijo pripon *-lj-ar* in *-n-ar* v narečni slovenščini je omogočilo gradivo, ki je bilo zbrano za *Slovenski lingvistični atlas*. Tvorjenke s tema priponama se pojavljajo pri odgovorih na vprašanja SLA V180 'kmet', SLA V185 'gruntar' in SLA V186 'bajtar', predstavljenih v SLA 3.

pripone, ki lahko postane produktivna pri neprevzetih in prevzetih osnovah, pri-
sotnih v jeziku prejemniku.⁵

2 PRASLOVANSKA PRIPONA *-ARĪ

Praslovanska pripona *-arĭ je bila v pozno praslovanščino najverjetneje prevzeta iz starogermanskih jezikov, kamor je prišla iz latinščine.⁶ Latinska pripona -ārius je bila značilna za posamostaljene izsamostalniške pridevnike z besedotvornim pomenom *opravkar* ali *nosilec povezave*, ki se je najpogosteje leksikaliziral v slovarski (leksikalni) pomen *poklic*: lat. *argentum* ‘srebro; srebrna posoda, srebrnina; srebrn denar, denar’ → *argentārius* prid. ‘srebrn, denaren’ → *argentārius* m ‘menjalec, bankir’. S prevzemom tako besedotvornih predhodnikov kot njihovih izpeljank je bila pripona v pragermanščino prevzeta kot *-ārja-, in sicer v dveh glasovnih različicah, od katerih je bila prvotna z dolgim *-ā- (*-ārja-) in drugotna s skrajšanim *-a- (*-arja-): lat. -ārius → pgerm. *-ārja- > *-arja-. Iz pragermanščine je bila pripona podedovana v starogermanske jezike, in sicer se različica z dolžino pojavlja v gotščini in stari visoki nemščini, različica s kračino tudi v stari visoki nemščini ter v stari saščini, stari frizijščini, stari angleščini in stari nordijsčini: pgerm. *-ārja- > got. -āreis [ārīs], stvnem. -āri (> srvnem. -ære > nem. -er); pgerm. *-arja- > stvnem. -ari, -eri, -iri (> srvnem. -ere > nem. -er), stsaš. -eri, stfriz. -ere, stang. -ere, stnord. -ari (lat. *monēta* ‘kovani denar’ → *monētārius* → stvnem. *muniz*, *muni(z)* : *munizāri* (> srvnem. *münze* : *münzære* > nem. *Münze* ‘kovanec’ : *Münzer* ‘kdor kuje kovance’), stsaš. *munita* : *muniteri*, stang. *mynet* : *mynetere*; lat. *molina* ‘mlin’ → *molinārius* → stvnem. *mulin* (*mulī*) : *mulināri* (> srvnem. *mül(e)* : *mülnære*, *mülner* > nem. *Mühle* ‘mlin’ : *Müller* ‘mlinar’), stsaš. *mulin* : *mulineri*, stang. *mylen* : **mylnere*, stnord. *mylna* : *mylnari*). To je v pragermanščini omogočilo morfološko segmentacijo tvorjenk na besedotvorno podstavo in pripono ter posledično izločitev pragermanske pripona *-ārja- v izsamostalniških izpeljankah z besedotvornim pomenom *opravkar* ali *nosilec povezave*, ki je tako lahko postala produktivna tudi pri neprevzetih osnovah (stvnem. *fisc* → *fiscāri* > srvnem. *visch* → *vischære* > nem. *Fisch* ‘riba’ → *Fischer* ‘ribič’; stvnem. *scāf* → *scāfāri* > srvnem. *schāf* → *schāfære* > nem. *Schaf* ‘ovca’ → *Schäfer* ‘ovčar’; stvnem. *wagan* → *waganāri* > srvnem. *wagen* → *wagener* > nem. *Wagen* ‘voz’ → *Wagner* ‘kolar’). Za razliko od latinščine pa se je v germanskih jezikih prevzeta pripona razširila tudi na izglagolske izpeljanke z besedotvornim pomenom *vršilec*

5 O prevzemanju tvorjenega tujejezičnega besedja kot vira prevzemanja besedotvornih morfemov prim. Weinreich 1953: 31–37 in Hock 2021: 366–368.

6 Za latinsko pripono -ārius prim. Balles 2008: 120–121, Weiss 2009: 276–277, za pragermansko pripono *-ārja- pa Paul 1901: 354, Krahe – Meid 1967: 81–83, Casaretto 2004: 422–427, Miller 2018: 362–364, za obravnavo posameznih leksemov ²⁵Kluge 2011: passim.

dejanja (got. *sōkjan* → *sōkāreis*, stvnem. *suohhen* → *suohāri* > srvnem. *suochen* → *suohēr* > nem. *suchen* 'iskati' → *Sucher* 'iskalec'; stvnem. *jagōn* → *jagāri* > srvnem. *jagen* → *jeger(e)* > nem. *jagen* 'loviti' → *Jäger* 'loveč').

Pragermanska pripona **-ārja-* je bila prevzeta v praslovanščino kot **-ar̥b*. V praslovanščini se pojavlja dolgi **-a-*, zato je vir praslovanske pripone treba iskati v kontinuantu pragermanske različice pripone **-ārja-* z dolgim **-ā-*. To pomeni, da kot jezika dajalca v poštev prideta samo gotščina in stara visoka nemščina (in ne morda tudi stara saščina). Podobno kot iz latinščine v pragermanščino so bili tudi iz starogermanskih jezikov v praslovanščino prevzeti tako besedotvorni predhodniki (navedena sta pragermanska rekonstrukcija in germansko primerjalno gradivo iz gotščine in stare visoke nemščine) (pgerm. **bōkō* 'bukev' > got. *bōka* 'črka', *bōkōs* 'listina, knjiga', stvnem. *buohha* 'bukev', *buoh* 'pisava, knjiga' → psl. **buky*, rod. ed. **bukъve* > stsl. *buky*, rod. ed. *bukъve* 'bukev; zapis, listina'; pgerm. **mōta* 'dajatev, odškodnina za prehod in pomoč' > got. *mōta* 'carina', bav. stvnem. *mūta* → psl. **myto* > stsl. *myto* 'plačilo, darilo') kot tudi njihove izpeljanke s kontinuantom pragermanske pripone **-ārja-*, ki je bila v praslovanščino integrirana kot **-ar̥b* (pgerm. **bōkārjaz* > got. *bōkāreis*, stvnem. *buohhāri*, bav. stvnem. *puahhāri* 'pisar, pismen človek' → psl. **bukařb* > stsl. *bukařb*, rod. ed. *bukarja* 'pisar, pismen človek': im. mn. *bukare*; pgerm. **mōtārjaz* > got. *mōtāreis*, bav. stvnem. **mūtāri* 'mitničar' → psl. **mytařb* > stsl. *mytařb*, rod. ed. *mytarja* 'mitničar': im. mn. *mytare*). To je v praslovanščini omogočilo morfološko segmentacijo tvorjenk na besedotvorno podstavo in pripono (psl. **buk-y*: **buk-ar̥b*, **myt-o*: **myt-ar̥b*) ter posledično izločitev praslovanske pripone **-ar̥b*.

Iz dosedanjih obravnav problematike prevzema kontinuantov pragermanske pripone **-ārja-* v praslovanščino ni povsem jasno, iz katerega starogermanskega jezika natančno so bili v praslovanščino prevzeti tako besedotvorni predhodniki kot tudi njihove izpeljanke. Večina avtorjev kot jezike dajalce predpostavlja starogermanske jezike na splošno ter za morebitne vire izposoje navaja predvsem gotške in starovisokonemške oblike (Miklosich 1875: 88–89; Meillet 1965: 371–372; Vaillant 1974: 319–320; Sławski 1976: 23), nekateri kot vir identificirajo samo gotščino (Vondrák ²1924: 559, po slednjem tudi Bajec 1950: 25; Matasović 2014: 123), pri čemer se lahko dopušča tudi dodaten prevzem iz balkanske romanščine (Vondrák: op. cit.; Sławski: op. cit.), ali pa samo latinščino oz. romanščino (Holzer 2020: 219).⁷ Navadno se kot iz starogermanskih jezikov v praslovanščino

7 »Das suffix *ar̥b* ist, wie das suffix *ija*, nicht ursprünglich slavisch, sondern wahrscheinlich deutsch: *arja*, ahd. *ari*, nhd. *er*, got. *areis* aus *arejis*, *arjas*, das seinerseits aus dem lat. stammt: *arius*: asl. *bukařb*, got. *bōkareis*« (Miklosich 1875: 88–89). »Es muß nun sehr alte Entlehnungen aus dem Germ., wobei insbes. das Got. in Betracht käme, im Slav. gegeben haben, da wir ihre Reflexe schon im Aksl. finden. Es konnten aber auch roman. Handwerker auf der Balkanhalbinsel die alten Entlehnungen veranlaßt haben« (Vondrák ²1924: 559). »Le suffixe *-arjī* [...] est d'origine latine: c'est le latin *-ārius*, qui, grâce à l'emprunt de mots désignant des professions, s'est étendu

prevzeti besedotvorni predhodniki in njihove izpeljanke navajata dvojici **buky* in **bukařb* ter **myto* in **mytařb*. Zastavlja se torej vprašanje, ali so navedene praslovanske oblike prevzete iz gotščine ali stare visoke nemščine. Odgovor na vprašanje, iz katerega starogermanskega vira je praslovanska pripona **-ařb* prevzeta, je možno dati samo s čim bolj natančno datacijo gotsko-slovanskih in (bavarsko)starovisokonemško-slovanskih jezikovnih stikov ter z nadomestnoglasoslovno (substitucijskofonetično) analizo starogermanskega in staroslovanskega jezikovnega gradiva.⁸

Intenzivne gotsko-slovanske jezikovne stike je možno datirati v čas pred slovansko razselitvijo iz pradomovine severno od Karpatov v obdobje med ok. 150 in 375 n. š. Goti so namreč neposredni sosedje Slovanov postali sredi 2. stoletja po preselitvi z obale Baltskega morja (preko slovanskega poselitvenega prostora) na severno in severozahodno obalo Črnega morja ob spodnji tok Dnepra (vzhodni Goti) in Donave (zahodni Goti), kjer so ustanovili svojo državo in se pokristjanili (Wulfilov prevod Biblije v (zahodno) gotščino je nastal ok. 350). Konec gotsko-slovanskih stikov pa je mogoče datirati približno v čas po propadu (zahodno)gotške države zaradi vdora Hunov v Evropo leta 375. V obdobju ok. 150–375 gotski dolgi *ō* v praslovanščini ne bi bil mogel biti zamenjan ne s praslovansko razvojno stopnjo **ō* (> poznopsl. **u₂*), saj ta takrat še ni obstajala, ne s praslovanskim **ū*, (> poznopsl. **y*), saj je bil ta od njega glasovno preveč oddaljen. Praslovanska razvojna stopnja **ō* je zelo verjetno nastala po praslovanski monoftongizaciji diftongov šele v obdobju ok. 500–700 in se nato zožila v poznopraslovanski **u₂* (psl. **au* > **ō* > **ū₂*) (Shevelov 1964: 278; Šekli 2014: 242). Gotske izposojenke v praslovanščino pa jasno kažejo na to, da v času njihove izposoje v praslovanščini do monoftongizacije diftongov še ni prišlo, saj se gotski dvoglasniki v praslovanščini

[...], par l'intermédiaire du germanique, au slave[.] Quelques mots montrent encore sur quelle base a pu se développer en slave le suffixe *-ařj*: *mytarjī* «publicain», à côté de *myto* «taxe», est un emprunt au germanique, cf. got. *motareis*; de même *bukařj* «scribe», à côté de *buky*, cf. got. *bokareis*, v. h. a. *buohhāri*« (Meillet 1965: 371–372). »Le suffixe *-ařj* [...] est un suffixe d'emprunt, à lat. *-ārius*, mais pour une part au moins par l'intermédiaire du germanique, got. *-areis*, v. h. a. *-āri* : car des mots v. sl. *bukařj* «lettré» et *mytarjī* «publicain» sont pris au gotique, *bokareis*, *motareis*, comme leurs thème *buky* et *myto*« (Vaillant 1974: 319–320). »Ostatecznym źródłem jest łac. suf. *-ārius*[.] Łac. *-ārius* przeniknęło poprzez leksykalne pożyczki kulturalne do języków sąsiednich i do germ. Do późnej prasłowiańszczyzny dostało się głównie za pośrednictwem germ.: goc. *-āreis*, stwniem. *-āri* poprzez pożyczki kulturalne[.] Nie można jednak wykluczyć także bezpośredniego przenikania z bałkańskiej łaciny ludowej« (Sławski 1976: 23). »This suffix was borrowed, through a Germanic (Gothic) intermediary, from Lat. *-ārius* (e.g. in *notārius* 'scribe'), cf. OCS *mytar' b* 'tax-collector' < Goth. *motareis*« (Matasović 2014: 123). Odgovor na slednje je: »dagegen spricht aber, dass wegen der germanischen Initialbetonung germanische Suffixe grundsätzlich unbetont sind, was für ursl. **āřj* nicht zutrifft; eher also ist das Suffix aus dem Lateinischen oder Romanischen, wo es ebenfalls betont ist, unmittelbar entlehnt« (Holzer 2020: 219).

8 O gotsko-slovanskih in starovisokonemških jezikovnih stikih ter nadomestnem glasoslovju gotskih in starovisokonemških izposojenk v praslovanščini prim. Šekli 2014: 287–288, 294–297.

odražajo kot enoglasniki (got. *kaupōn* ‘trgovati’ → psl. **kupiti* ‘kupiti’). Praslovanse besede **buky*, **bukař* in **myto*, **mytař* torej niso mogle biti prevzete iz gotščine.

Prvi bavarsko-slovanski stiki so dokumentirani po slovanski razselitvi konec 6. stoletja, in sicer v Vzhodnih Alpah, ko so alpski Slovani po naselitvi tamkajšnjih rečnih dolin postali neposredni vzhodni sosledje Bavarcev. Najstarejši znani zapis se nanaša na območje ob zgornjem toku reke Drave. Furlanski učenjak langobardskega rodu iz Čedad Pavel Diakon (*Paulus Diaconus*) (ok. 720–799) v svojem delu *Historia Langobardorum* ‘Zgodovina Langobardov’ za čas okrog leta 592 poroča o bitki med Bavarci in Slovani v bližini antičnega kraja *Aguntum* (današnji Lienz), hkrati pa sporoča, da je bil alpskoslovanski poselitveni prostor tedaj že imenovan *Scalorum provincia* ‘dežela Slovanov’: »His diebus Tassilo a Childeperto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Scalorum provinciam introiens, patrata victoria, ad solum proprium cum maxima praeda remeavit« (*Pauli Diaconi Historia Langobardorum* IV, 7) (Kos 1902: 144–145) ‘V tistih dneh je Hildebert, kraj Frankov, na Bavarskem za kralja postavil Tasila. Ta je takoj z vojsko vdrl v deželo Slovanov, in se, potem ko jih je bil premagal, na lastno zemljo vrnil z obilnim plenom’ (*Tassilo* = Tasilo I., bavarski vojvoda 591–610; *Childepert-* = Hildebert II., frankovski kralj 575–595).⁹

Praslovanščina v Vzhodnih Alpah je torej v prvi stik z bavarsko staro visoko nemščino prišla konec 6. stoletja. Stara visoka nemščina je v pisnih virih dokumentirana v obdobju ok. 750–1050 (Braune ¹⁶2018: 1; Schmidt 2007: 213), kar pomeni, da je bila v stiku s praslovanščino že skoraj dve stoletji pred svojo dokumentacijo. Posledično je pri analizi glasovnih integratov (bavarsko)starovisokonemških glasov v praslovanščini treba upoštevati starejše časovne različice (bavarske) stare visoke nemščine. Pri nadomestnoglasoslovni analizi prevzemanja starovisokonemških kontinuantov osnov pgerm. **bōk-*, **mōt-* kot praslovanških **buk-*, **myt-* je treba torej upoštevati absolutno kronologijo starovisokonemškega premika pragermanskih nezvenečih zapornikov **p*, **t*, **k* (konkretno pgerm. **k* > stvnem. *hh* > *h* v *puahha*) in diftongizacijo pragermanskega **ō* v stari visoki nemščini (pgerm. **ō* > stvnem. *uo* v *puahha*) na eni strani ter nastanek praslovanških **u* (psl. **au* > **ō* > **ū*₂ = **u* > stsl. *u*) in **y* (psl. **ū*₁ > **y* = **y* > stsl. *y*) na drugi.

Starovisokonemški premik soglasnikov je možno datirati v obdobje po naselitvi Bavarcev na poznejšem (bavarskem in alemanskem) zgornjenemškem (nem. *oberdeutsch*) jezikovnem prostoru leta 535 in pred prevzemanjem latinskega oz. romanskega besedja, ki naj bi bilo v staro visoko nemščino integrirano pred 8. stoletjem, tj. zelo verjetno v čas 6. in 7. stoletja, vsekakor pa pred pisno dokumentacijo

9 Latinsko gradivo iz pisnih virov je citirano po Kos 1902, pri čemer so novejšje vsebinske dopolnitve po Štih 2016. Prevodi latinskih besedil v slovenščino so avtorski in skušajo biti čim bolj dobesedni.

sredi 8. stoletja (Braune ¹⁴1987: 81; ¹⁶2018: 117), v bavarski stari visoki nemščini ok. 700 (Kranzmayer 1956: 97). Do diftongizacije pgerm. **ō* > stvnem. *uo* je v različnih starovisokonemških narečjih prišlo v različnem času: najprej v (porensko)frankovskem (prvi primeri so zapisani sredi 8. stoletja, medtem ko se ok. 800 pojavlja samo še *uo*), najpozneje pa v bavarskem, v katerem *ō* prevladuje še vse 9. stoletje in se šele ok. 900 pojavlja izključno dvoglasnik *uo*, medtem ko je v langobardskem narečju diftongizacija izostala (Braune ¹⁴1987: 39–40; ¹⁶2018: 61–65).

Praslovanska razvojna stopnja **ō* je po praslovanski monoftongizaciji diftongov zelo verjetno nastala v obdobju ok. 500–700 in se nato v 8. stoletju zožila v **ū*₂ (= poznopsl. **u* > stsl. *u*), kar je povzročilo verižno reakcijo, namreč centralizacijo praslovanskega **ū*₁ v **ȳ* (= poznopsl. **y*) ok. 800 (Shevelov 1964: 278–279, 379–381; Šekli 2014: 242, 263). Praslovanska razvojna stopnja **ō* je prvič posredno dokumentirana v ustanovni listini benediktinskega samostana v kraju Kremsmünster s strani Tasila III. (bavarski vojvoda 748–788) leta 777, in sicer kot *iopan* v stavku *ille iopan qui vocatur Physso* (Kos 1902: 289–290) ‘oni župan, ki se imenuje *Physso*’.¹⁰ Zapis <*iopan*> je glasovno možno interpretirati kot [**žōpānu*] s praslovansko razvojno stopnjo **ō* (v poznopraslovanski glasovni podobi **županъ*, dokumentirano v stsl. *županъ* ‘plemenski poglavar, knez’), pri čemer pa glasovna podoba te besede ne odraža aktualnega stanja leta 777, temveč starejše stanje. V istem besedilu se namreč pojavlja tudi oblika z zožitvijo praslovanske razvojne stopnje **ō* v **ū*₂ (zapis <*Taliup*> zelo verjetno odraža izgovor [**daljūbu*], v poznopraslovanski glasovni podobi **Doľubъ*).¹¹

Iz povedanega sledi, da se je od srede 8. stoletja naprej dokumentirano stvnem. *buohh-*, bav. *puahh-*, v bavarski stari visoki nemščini do ok. 700 glasilo še **bōk-*. V praslovanščini pa je v tem času iz dvoglasnika **au* že bila nastala razvojna stopnja **ō*, torej je bilo bavarsko starovisokonemško **bōk-* v praslovanščino lahko integrirano kot **bōk-*, ki se je po oženju praslovanske razvojne stopnje **ō* v **ū*₂ spremenilo v **buk-*. Bavarskostarovisokonemška osnova *mūt-* je bila v praslovanščino najpozneje do konca 8. stoletja integrirana kot **mūt-* in se je po centralizaciji praslovanskega **ū*₁ v **ȳ* spremenila v **myt-*. Praslovanske besede

10 »Prvič se v pravni zgodovini pojavi naziv jopan l. 777 [...] v darilni povelji bavarskega vojvode Tasila« (Goršič 1929: 22). »Die Erwähnung eines Župans in Tassilos Urkunde – der Beleg lautet dort *iopan* – ist bekanntlich der älteste Beleg dieses slavischen Wortes überhaupt« (Holzer 2007: [238]).

11 »Die Schreibung *iopan* steht für slavisches **džōpānu* (das spätere *županъ*) und belegt somit ein Stadium, in dem die Diphthonge *aw* und *ew* zwar bereits zu *ō* monophthongiert waren, dieses *ō* aber noch nicht zu *ū* weitergewandelt war. Da aber in der Urkunde von 777 an anderer Stelle – im Namen *Taliup*, s. u. – auch schon der Wandel *ō* > *ū* vollzogen ist, muss angenommen werden, dass in den bairischen Kanzleien der Ausdruck *iopan* schon seit einiger Zeit vor 777 in Gebrauch stand und dem Schreiber der Urkunde von daher und nicht weil er die aktuelle slavische Aussprache gehört hätte, bekannt war.« (Holzer 2007: [241–242])

**buky*, **bukařb* in **myto*, **mytařb* so bile torej prevzete iz bavarske stare visoke nemščine.¹²

3 PRIPONA *-AR* V SLOVENŠČINI

Zelo verjetno je, da je bila pripona *-ar* v slovenščino vsaj v nekaterih redkih primerih podedovana že iz praslovanščine. V zgodovini slovenščine pa se je pogostnost samostalnikov s pripono *-ar* znatno povečala z (bavarsko)staro-, srednje- in novovisokonemškimi izposojenkami s pripono stvnem. *-āri* > srvnem. *-ære* > nem. *-er*. Starovisokonemška glasovna različica pripone *-āri* je bila v alpsko slovanščino (ok. 800–1000) prevzeta kot *-ar*, po poznostarovisokonemškem preglasu *-āri* > **-āri* > **-āre* (10./11. stol.) nastala glasovna različica pripone *-ære*, mlajše *-er* (Braune¹⁶2018: 57), pa je bila v zgodnjo slovenščino (ok. 1000–1200) in nato narečno slovenščino (ok. 1200–) prevzeta kot **-er*, a je bila pozneje pod vplivom v slovenščini že prisotne pripone *-ar* (tako podedovane iz praslovanščine kot prevzete iz stare visoke nemščine) pri samostalnikih s pomenom človeško (*personale*) pogosto zamenjana s svojo starejšo diahrono različico *-ar* (Striedter-Temps 1963: 74;¹³ Furlan 2013: 77): srvnem. *snīdære*, *snīder* ‘krojač’ → nar. sln. **žnīder* ≥ *žnīdar* ‘krojač’; srvnem. *wagener* : bav. srvnem. **wogener* ‘kolar’ → nar. sln. **bōgner* ≥ *bōgnar* ‘kolar’; srvnem. *swāger* : bav. srvnem. **swōger* ‘svak’ → nar. sln. **žbóger* ≥ *žbógar* ‘svak’.¹⁴

Prevzem nemških izpeljank na stvnem. *-āri* > srvnem. *-ære* > nem. *-er* in tudi njihovih besedotvornih predhodnikov je omogočil morfemsko analizo izposojenih tvorjenk na besedotvorno podstavo in pripono *-ar*/**-er*: bav. stvnem. *roupōn* (frank. stvnem. *roubōn*) ‘ropati, pleniti’ → sln. *rōpati* : bav. stvnem. *roup* (frank. stvnem. *roub*) ‘rop, ropanje’ → sln. *rōp* : bav. zgsrvnem. *roupære* ‘ropar’ → sln. **rōper* ≥ *rōpar*;¹⁵ srvnem. *prēdige* ‘pridiga’ → sln. *prīdiga*, nar. in star. *prēdiga* : srvnem. *prēdigen* ‘pridigati’ → sln. *prīdigati*, nar. in star. *prēdigati* : srvnem. *prēdigære* ‘pridigar’ → sln. **prīdiger* ≥ *prīdigar*, nar. in star. **prēdiger* ≥ *prēdigar*; srvnem. *krame*, *kram*, nem. *Kram* ‘roba, krama, šara’ → sln. *krāma*, *krām* : srvnem.

12 Razlaga, da sta osnovi **buk-* in **myt-* prevzeti iz stare visoke nemščine oz. njenih starejših časovnih različic, se pojavlja tudi v najnovejši etimološki literaturi: »Slovan. **būky*, rod. ed. **būkьve* ‘bukev’ je prevzeto iz germ. jezikov, verjetno iz prazahodnogermansko **bōkū*, kar se je razvilo iz pgerm. **bōkō*«, »Slovan. **mytō* je izposojeno iz nekega germ. jezika, morda iz stvnem. *mūta* ‘carina’« (Snoj³2016: 94, 431).

13 »Die Wörter [mit dem Suffix *-ar*] sind größtenteils mhd. oder nhd. Herkunft. Die dt. Endung *-ære* bzw. *-er* wurde also sekundär durch das im Slovenischen produktive *-ar* ersetzt« (Striedter-Temps 1963: 74).

14 Interpretacija virov nemških izposojenk v slovenščino je po Stiedter-Temps 1963: passim.

15 V vseh primerih ni povsem jasno, ali je leksem v slovenščino prevzet (bav. zgsrvnem. *roupære* ‘ropar’ → sln. **rōper* ≥ *rōpar*) ali je morda nastal že v slovenščini po produktivnem besedotvornem postopku (sln. *rōpati*, *rōp* → *rōpar*).

kramære, *kræmer*, nem. *Krämer* ‘trgovec, kamar’ → sln. **krâmer* ≥ *krâmar*; bav. srvnem. *hantwërch* (frank. srvnem. *hantwërc*) ‘obrt, rokodelstvo’ → nar. sln. *antverh* ‘obrt, rokodelstvo’ : bav. srvnem. *hantwërcher* (frank. srvnem. *hantwërker*) ‘obrtnik, rokodelec’ → nar. sln. **antverher* ≥ *antverhar* ‘obrtnik, rokodelec’; nem. *Apotheke* ‘lekarna’ → sln. *apotêka* ‘lekarna’ : nem. *Apotheker* ‘lekarnar’ → sln. **apotêker* ≥ *apotêkar* ‘lekarnar’; srvnem. *mālen* ‘pleskati, slikati’ → nar. sln. *mālati* ‘pleskati, slikati’ : srvnem. *mālære*, *māler* ‘pleskar, slikar’ → nar. sln. **māler* ≥ *mālar* ‘pleskar, slikar’; srvnem. *rihten* ‘soditi’ → nar. sln. *rihtati* ‘soditi’ : srvnem. *rihtære*, *rihter* ‘sodnik’ → nar. sln. **rihter* ≥ *rihtar* ‘sodnik’; bav.-avstr. nem. *säumen* ‘robiti’ → nar. sln. *žámati* ‘robiti’ : bav.-avstr. nem. *Saumer* ‘tesar’ → nar. sln. **žámer* ≥ *žámar* ‘kdor robi deske; tesar’.

Kot je razvidno iz navedenega vzorčnega slovenskega jezikovnega gradiva, je bila v slovenščini omogočena morfemska analiza iz nemščine prevzetih besednih družin in pomenska interpretacija (v smislu besedotvornega pomena) besed na *-ar*. Glede na število njenih členov so se pojavljala naslednja oblikovno-pomenska razmerja znotraj prevzete besedne družine: (1) »podstavna« glagol in samostalnik ter »izpeljanka« na *-ar* z besedotvornima pomenoma *vršilec dejanja* (če interpretiran izglagolsko) ali *nosilec povezave* (če interpretiran izsamostalniško): *rôpati/rôp* → *rôpar*, *prídiga/prídigati* → *prídigar*; (2) »podstavni« samostalnik in »izpeljanka« na *-ar* z besedotvornim pomenom *nosilec povezave*: *krâma/krâm* → *krâmar*, *antverh* → *antverhar*, *apoteka* → *apotekar*; (3) »podstavni« glagol in »izpeljanka« na *-ar* z besedotvornim pomenom *vršilec dejanja*: *mālati* → *mālar*, *rihtati* → *rihtar*, *žámati* → *žámar*. Na podlagi tovrstnih besedotvornih razmerij se je v slovenščini vzpostavil produktiven besedotvorni vzorec izpeljave samostalnikov *-ar* iz samostalnika in glagola, in sicer tako iz domačih kot iz prevzetih podstav: (1) izpeljanke na *-ar* iz domačih podstav: *ključ* → *ključár*, *strojiti* → *strojár*; (2) izpeljanke na *-ar* iz prevzetih podstav: *fuzína* → *fuzínar*, *kúhati* → *kúhar*.

4 PRIPONI *-LJ-AR* IN *-N-AR* V SLOVENŠČINI

Slovenski zloženi priponi *-lj-ar* in *-n-ar* sta bili v narečno slovenščino prevzeti iz (bavarske) srednje in nove visoke nemščine. Nemški zloženi priponi *-l-er* in *-n-er* sta nastali z morfemsko reanalizo izpeljank s pripono (stvnem. *-āri* >) srvnem. *-ære* > nem. *-er* iz samostalnikov na *-l* oz. *-n* (Krahe – Meid 1967: 83; Fleischer – Barz ⁴2012: 207–209; Kluge ²⁵2011: passim): srvnem. *satel* ‘sedlo’ → *satel-er* ‘sedlar’ > nem. *Sattel* → *Sattl-er* ≥ *Satt-ler* (prevzeto sln. *Zótlar*, hišno ime), posledično *Tisch* ‘miza’ → *Tisch-ler* ‘mizar’ (prevzeto nar. sln. *tíšljar* ‘mizar’); srvnem. *wagen* ‘voz’ → *wagen-er* ‘kolar’ > nem. *Wagen* → *Wagn-er* ≥ *Wag-ner* (prevzeto nar. sln. *bógnar*), posledično *Brücke* ‘most’ → *Brück-ner*. Nemški priponi *-l-er* in

-n-er sta bili v slovenščino zelo verjetno prevzeti kot *-ĭ-er in *-n-er,¹⁶ pri čemer je tudi pri teh po naslonitvi na v jeziku že obstoječo pripono -ar prišlo do njihove glasovne prenareditve (*-ĭ-er ≥ *-ĭ-ar, *-n-er ≥ *-n-ar), zaradi samoglasniške redukcije nenaglašanih e/a v -er/-ar pa iz narečnega slovenskega gradiva ni možno vedno enoumno razbrati, za kateri priponski samoglasnik prvotno gre (prevzeti e ali a, reduciran v e, ə ipd.).¹⁷

Podobno kot pripona -ar sta se tudi priponi -lj-ar in -n-ar v slovenščini osamosvojili zaradi prevzema tako nemških izpeljank na srvnem. -l-ære > nem. -l-er in srvnem. -n-ære > nem. -n-er kot tudi njihovih besedotvornih predhodnikov: avstr. nem. *Keusche*, nar. *Kaise*, *Kaische* (z narečnim prehodom eu > ai) ‘kajža, koča’ → sln. *kājža* (prevzeto pred prehodom ž > š v nemščini), *kājša* (prevzeto po prehodu ž > š v nemščini) : avstr. nem. *Keuschler* (v nar. nem. izgovoru eu > ai) → nar. sln. *kajžljjar* (prevzeto pred prehodom ž > š v nemščini), *kajšljjar* (prevzeto po prehodu ž > š v nemščini) (SLA V186.01 ‘bajtar’); bav. srvnem. *vorßt* (frank. srvnem. *vorst*) ‘gozd’ → nar. sln. *bõrst*, rod. ed. *bõršta* ‘gozd’ : bav. srvnem. *vorßtñære* (frank. srvnem. *vorstñære*) ‘gozdar’ → sln. *borštñár* ‘gozdar’; srvnem. *zol* ‘mitnina, carina’ → sln. *cõl* star. ‘mitnina, carina’ : srvnem. *zolnære*, *zolner* ‘mitničar, carinik’ → sln. *cõlnar* star. ‘mitničar, carinik’. Tovrstne prevzete besedne družine so torej v slovenščini omogočile izločitev pripon -lj-ar (*kājža* → *kajžljjar*) in -n-ar (*bõrst* → *borštñár*, *cõl* → *cõlnar*).

V primerjavi s produktivnimi izpeljankami s pripono -ar so izpeljanke s priponama -lj-ar in -n-ar v slovenščini zelo redke, sporadične ter se pojavljajo vzporedno s prvimi, torej se ob isti podstavi najdejo izpeljanke z vsemi tremi priponami oz. priponskimi različicami. Izvor teh besedotvornih različic je iskati v primerih, v katerih so bili iz prevzete podstave izpeljani samostalniki na -ar, hkrati pa so bili znotraj iste besedne družine prevzeti tudi nemški samostalniki na srvnem. -l-ære > nem. -l-er in srvnem. -n-ære > nem. -n-er. Tako je bilo npr. iz prevzetega *kājža* v slovenščini izpeljano *kājžar* (SLA V186 ‘bajtar’) in prevzeto *kajžljjar* (SLA V186.01 ‘bajtar’), kar je omogočilo vzpostavitev besedotvornih vzorcev *kājža* → *kājžar*, *kajžljjar*. Podobno je bilo iz prevzetega sln. *grũnt* (srvnem. *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’, nem. *Grunt* ‘tla, zemlja, temelj, osnova’ → sln. *grũnt*, rod. ed. *grũnta*) v slovenščini izpeljano *grũntar* in prevzeto tudi *gruntner* (SLA V185

16 Nemški srednji *l* se je v slovenščini v nekaterih primerih nadomestil s slovenskim palatalnim *ĭ, v narečjih s švapanjem se tako npr. pojavlja zaporedje *la* (in ne *wa*, kar bi nastalo po švapanju iz prvotnega **l*) (Ramovš 1924: 52–58); srvnem. *kittel* ‘(žensko ali moško) vrhnje, srajci podobno oblačilo’ (knj. nem. *Kittel* ‘delovna halja’) → nar. sln. *kĭklja* ‘(žensko) krilo’; bav.-avstr. nem. *Pettler* (knj. nem. *Bettler*) ‘berač’ → nar. sln. *pětljar* ‘berač’.

17 V slovenščini je lahko prišlo tudi do glasovne kontaminacije (Hock 2021: 217–219) obeh pripon, in sicer je na podlagi *-ĭ- v priponi *-ĭ-er/*-ĭ-ar v priponi *-n-er/*-n-ar bil **n* zamenjan z **ń* (*-ĭ-er/*-ĭ-ar → *-n-er/*-n-ar ≥ *-ń-er/*-ń-ar): *gruntnjar* (SLA V180.01 ‘kmet’, SLA V185.01 ‘gruntar’).

‘gruntar’) (prim. priimek nem. *Gruntner*), posledica česar sta bila besedotvorna vzorca *grũnt* → *grũntar*, *gruntnar*. Pri (slovarsko)pomensko sorodnih podstavah se torej lahko pojavijo kar tri vzporedne izpeljanke z vsemi tremi priponami: psl. **kq̄ta* ‘koča’ → sln. *kq̄ča* → *kq̄čar*, *kočljjar*, *kočnar* (SLA V186 ‘bajtar’); ben. it. *baita*, furl. *baite* ‘koča, bajta’ → sln. *bâjta* → *bâjtjar*, *bajtljar*, *bajtnar* (SLA V186 ‘bajtar’). V navedenih dveh primerih gre nedvomno za tvorjenke, ki so nastale v slovenščini, in sicer v prvem primeru iz podedovane podstave, v drugem primeru pa iz romanizma, oboje torej izključuje prevzem tvorjenke s priponama *-lj-ar* in *-n-ar*.

5 SKLEP

Upošteva je dejstva germansko-slovanskega nadomestnega glasoslovja, praslovanška pripona **-ar̥b* ni bila prevzeta iz gotščine (pred slovansko razselitvijo iz prado-movine severno od Karpatov) v obdobju ok. 150–375 n. š., temveč najverjetneje iz (bavarske) stare visoke nemščine (po slovanski razselitvi) do ok. 700. Pri tem je treba torej računati z nedokumentirano starejšo časovno različico (bavarske) stare visoke nemščine, in sicer iz časa pred starovisokonemškim premikom soglasnikov (do katerega je v bavarščini prišlo ok. 700) in pred diftongizacijo pgerm. **ō* > stvnem. *uo*, ki je poznejšega datuma. Za datacijo sta odločilni substituciji stvnem. **bōk-* (> *buohh-*, bav. *puahh-*) → psl. **buky* : **bukařb* in stvnem. *mūt-* → psl. **myto* : **mytařb*. Starovisokonemški dolgi **ō* je bil v praslovanščino integriran kot praslovanška razvojna stopnja **ō* (v praslovanščini se je dvoglasnik **au* monoftongiral v dolgi **ō* v obdobju ok. 500–700) in se je nato v 8. stoletju zožil v poznopraslovanški **u*₂ (stvnem. **bōk-* → psl. **bōkū* > **buky*), starovisokonemški dolgi *ū* pa se je v praslovanščini identificiral s praslovanškim dolgim **ū*₁, ki se je ok. 800 centraliziral v poznopraslovanški **y* (stvnem. *mūt-* → psl. **mūt-* > **myt-*).

Pripona *-ar* je bila v nekaterih redkih primerih v slovenščino podedovana iz praslovanščine in skozi zgodovino slovenščine dodatno prevzemana iz (bavarske) visoke nemščine (srvnem. *krame* ‘roba, krama, šara’ → sln. *krâma* : srvnem. *kra-mære* ‘trgovec, kamar’ → sln. *krâmar*; srvnem. *mâlen* ‘pleskati, slikati’ → nar. sln. *mâlati* ‘pleskati, slikati’ : srvnem. *mâlære* ‘pleskar, slikar’ → nar. sln. *mâlar* ‘pleskar, slikar’) ter postala produktivna tudi na domačih in prevzetih podstavah (*kq̄ča* → *kq̄čar*, *kâjža* → *kâjžar*, *grũnt* → *grũntar*, *bâjta* → *bâjtjar*). Tudi zloženi priponi *-lj-ar* in *-n-ar* sta v (narečno) slovenščino prišli iz (bavarske) visoke nemščine (avstr. nem. *Keusche* ‘kajža, koča’ → sln. *kâjža* : avstr. nem. *Keuschler* ‘kajžar’ → nar. sln. *kajžljjar*; srvnem. *grunt* ‘tla, zemlja, posestvo’ → sln. *grũnt* : nem. *Gruntner* → nar. sln. *gruntnar*) in se začeli pojavljati tudi na domačih in prevzetih podstavah (*kq̄ča* → *kočljjar*, *bâjta* → *bajtljar*; *kq̄ča* → *kočnar*, *bâjta* → *bajtnar*).

VIRI IN LITERATURA

- Bajec 1950, 1952, 1959** = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika I: izpeljava samostalnikov*; II: *izpeljava slovenskih pridevnikov*; III: *zloženke*; IV: *predlogi in predpone*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede – Državna založba Slovenije, 1950, 1952, 1952, 1959.
- Balles 2008** = Irene Balles, *Nominale Wortbildung des Indogermanischen in Grundzügen. Die Wortbildungsmuster ausgewählter indogermanischer Einzelsprachen 1: Latein, Altgriechisch, ur. Rosemarie Lühr, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008.*
- Bezljaj 1976, 1982, 1995, 2005, 2007** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1976, 1982, 1995, 2005, 2007.
- Braune ¹⁶2018** = Wilhelm Braune, *Althochdeutsche Grammatik*, 16. Auflage. Neu bearbeitet von Frank Heidermanns, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, ¹⁶2018 (¹1886, ¹⁴1987).
- Casaretto 2004** = Antje Casaretto, *Nominale Wortbildung der gotischen Sprache. Die Derivation der Substantive*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2004.
- Čepar 2017** = Metod Čepar, *Praslovanski tjevski samostalniki moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.
- Fleischer – Barz ⁴2012** = Wolfgang Fleischer – Irmhild Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, ⁴2012.
- Furlan 2013** = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU – Založba ZRC, 2013.
- Goršič 1929** = France Goršič, Župani in knezi v jugoslovanski pravni zgodovini, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24.1 (1929), 16–49.
- Hock ³2021** = Hans Henrich Hock, *Principles of Historical Linguistics*, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, ³2021.
- Holzer 2007** = Georg Holzer, Zu den Slavica in der Kremsmünsterer Urkunde von 777, v: *Wort – Geist – Kultur. Gedenkschrift für Sergej S. Averincev*, ur. J. Besters-Dilger – H. Miklas – G. Neweklowsky – F. B. Poljakov, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2007 (Russkaja kultura v Evropi / Russian Culture in Europe 2), 27–46. Ponatis v Holzer 2008: 232–250. [Strani so citirane po Holzer 2008.]
- Holzer 2008** = Georg Holzer, *Namenkundliche Aufsätze*, Wien: Praesens Verlag, 2008 (Innsbrucker Beiträge zur Onomastik 4).
- Holzer 2020** = Georg Holzer, *Untersuchungen zum Urslavischen: einleitende Kapitel, Lautlehre, Morphematik*, Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Warszawa – Wien: Peter Lang, 2020 (Schriften über Sprachen und Texte 13).
- Kluge ²⁵2011** = Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin – Boston: Walter de Gruyter, ²⁵2011 (¹1883).
- Kos 1902** = Franc Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 1: 501–800*, Ljubljana: Leonova družba, 1902.
- Krahe – Meid 1967** = Hans Krahe – Wolfgang Meid, *Germanische Sprachwissenschaft III: Wortbildungslehre*, Berlin: Walter de Gruyter, 1967.
- Kranzmayer 1956** = Eberhard Kranzmayer, *Historische Lautgeographie des gesamt Bairischen Dialektraumes*, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1956.
- Lexner 1992** = Matthias Lexner, *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft Stuttgart, ³⁸1992 (¹1879).
- Matasovič 2014** = Ranko Matasovič, *Slavic Nominal Word-Formation: Proto-Indoeuropean Origins and Historical Development*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2014.
- Miklosich 1875** = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II: Stammbildungslehre*, Wien: Wilhelm Braumüller, 1875.
- Miller 2018** = D. Gary Miller, *The Oxford Gothic Grammar*, Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Meillet 1965** = Antoine Meillet, *Le slave commun*, Paris: Librairie Honoré Champion, Éditeur, ²1965 (¹1924).

- ÖW** = Herbert Fussy – Ulrike Steiner (ur.), *Österreichisches Wörterbuch*, Wien: Österreichischer Bundesverlag Schulbuch, ⁴²2012.
- Paul** ²1901 = Hermann Paul, *Grundriss der germanischen Philologie I*, Straßburg: Karl J. Trübner, ²1901.
- Paul** ²⁴1998 = Hermann Paul, *Mittelhochdeutsche Grammatik*, überarbeitet von Peter Wiehl – Siegfried Grosse, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, ²⁴1998 (¹1881).
- Pleteršnik 1894–95** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar I–II*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2006. [Izvirna izdaja 1894–1895.]
- Pronk-Tiethoff 2013** = Saskia Pronk-Tiethoff, *The Germanic loanwords in Proto-Slavic: origin and accentuation*, Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 2013.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Schmidt** ¹⁰2007 = Wilhelm Schmidt, *Geschichte der deutschen Sprache: ein Lehrbuch für das germanistische Studium*, Stuttgart: S. Hirzel Verlag, ¹⁰2007 (¹1969).
- Schützeichel 1995** = Rudolf Schützeichel, *Althochdeutsches Wörterbuch*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, ⁵1995.
- Shevelov 1964** = George Y. Shevelov, *A Prehistory of Slavic: the Historical Phonology of Common Slavic*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1964.
- SLA 3** = Jožica Škofic – Matej Šekli – Nina Pahor (ur.), *Slovenski lingvistični atlas 3: kmetovanje: 3.2: komentarji*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023 (Zbirka Jezikovni atlas).
- OSTSO** = France Bezljaj (ur.), *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*, Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1983.
- Ślawski 1976** = Franciszek Ślawski, Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego, v: *Słownik prasłowiański I–III*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1974, 43–141; 1976, 13–60; 1979, 11–19.
- Snoj 2009** = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Založba Modrijan, Založba ZRC, 2009.
- Snoj** ³2016 = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, ³2016 (²2003, ¹1997).
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1970–1991.
- SSKJ²** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–II*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014.
- SSLT** = Alois Jedklička (ur.), *Slovník slovanské lingvistické terminologie*, Praha: Academia, 1977.
- Striedter-Temps 1963** = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1963.
- Šekli 2014** = Matej Šekli, *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: od praindoevropsčine do praslovanščine*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014.
- Šekli 2020** = Matej Šekli, Relativna in absolutna kronologija (bavarsko)stara- in srednjevisokonemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 26.1 (2020), 7–25.
- Šekli 2021** = Matej Šekli, Besedotvorni vzorec tipa *vinar – vinarstvo oz. strojar – strojarstvo* v slovenščini v kontekstu srednjeevropskega jezikovnega areala, *Slavistična revija* 69.1 (2021), 141–155.
- Štih 2016** = Peter Štih, Od 6. do konca 15. stoletja, v: Peter Štih – Vasko Simoniti – Peter Vodopivec, *Slovenska zgodovina I–II*, Ljubljana: Modrijan, 2016, 35–221.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič** ⁴2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, ⁴2000 (¹1976).
- Vaillant 1974** = André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves IV: la formation des noms*, Paris: Éditions Klincksieck, 1974.
- Vidovič Muha 2011** = Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladijsko besedotvorje*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2011.

- Vondrák 1924** = Wenzel Vondrák, *Stambbildungslehre*, v: *Vergleichende Slavische Grammatik*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1924 (1906), 485–719.
- Weinreich 1953** = Uriel Weinreich, *Languages in contact. Findings and problems*, London – The Hague – Paris: Mouton, 1953.
- Weiss 2009** = Michael Weiss, *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*, New York: Beech Stave Press, 2009.

SUMMARY

The Origin of the Suffixes *-ar*, *-lj-ar*, and *-n-ar* in Slovenian

The borrowing of a suffix from one language to another can only take place if both the base word and its derivative are taken from the donor language into the target language. It is namely the presence of both loan forms that allows the synchronic morphemic analysis of the derivative into the derivational base and the suffix in the borrowing language. As a consequence, the borrowed suffix can then become productive in both native and borrowed words in the target language.

Considering the facts of Germanic–Slavic substitutional phonology, the Proto-Slavic suffix **-arъ* cannot have been borrowed from Gothic in the period c. AD 150–375 (i.e., before the migration of the Slavs from their homeland north of the Carpathian Basin) but was most probably taken over from (Bavarian) Old High German (OHG) by c. AD 700 (i.e., after the Slavic dispersion). Consequently, the non-attested, older chronolect (i.e., temporal variety) of (Bavarian) Old High German has to be taken into account, dating to the period before the Old High German consonant shift (which took place around AD 700 in Bavarian) as well as before the diphthongization of Proto-Germanic **ō* to Old High German *uo*, which was completed even later. The substitutions that are decisive for establishing the relative and absolute chronology of the borrowing are OHG **bōk-* (> *buohh-*, Bavarian *puahh-*) → PS. **buky* : **bukarъ* and OHG *mūt-* → PS. **myto* : **mytarъ*. Old High German long **ō* was integrated into Proto-Slavic as the intermediate evolutionary stage of **au*, namely **ō* (in Proto-Slavic the diphthong **au* was monophthongized to a long **ō* in the period c. AD 500–700), and was then raised to Late Proto-Slavic **u₂* by the eighth century (OHG **bōk-* → PS. **bōkū* > **buky*), whereas Old High German long *ū* was identified with Proto-Slavic long **ū₁*, which in Late Proto-Slavic (c. AD 800) became centralized to **y* (OHG *mūt-* → PS. **mūt-* > **myt-*).

The suffix *-ar* was inherited into Slovenian from Proto-Slavic at least in some cases. In addition, throughout the history of Slovenian, the suffix in question was re-borrowed from (Bavarian) High German (e.g., MHG *krame* ‘trumpetry, junk’ → Sln. *krâma* vs. MHG *kramære* ‘small dealer’ → Sln. *krâmar*; MHG *mâlen* ‘to paint’ → dial. Sln. *mâlati* vs. MHG *mâlære* ‘painter’ → dial. Sln. *mâlar*), and it eventually became productive in the native and borrowed base nouns and verbs (e.g., *kôĉa* → *kôĉar*, *kâjža* → *kâjžar*, *grünt* → *grüntar*, *bâjta* → *bâjtar*). Similarly, the compound suffixes *-lj-ar* and *-n-ar* penetrated the Slovenian dialects from (Bavarian) High German (Austrian German *Keusche* ‘cottage’ → Sln. *kâjža* vs. Austrian German *Keuschler* ‘cottager’ → dial. Sln. *kajžljar*; MHG *grunt* ‘ground, soil, estate’ → Sln. *grünt* vs. German *Gruntner* → dial. Sln. *gruntnar*), and they started their lives as productive derivative suffixes of both native and borrowed nouns (Sln. *kôĉa* → *koĉljar*, *bâjta* → *bajtljar*; *kôĉa* → *koĉnar*, *bâjta* → *bajtnar*).